

ВІДГУК

офіційного опонента, доктора педагогічних наук, професора Оршанського Леоніда Володимировича на дисертацію Чернишова Сергія Олександровича «**Підготовка майбутнього вчителя трудового навчання до формування в учнів предметних компетентностей з технологічної освітньої галузі**», подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії зі спеціальності 011 – Освітні, педагогічні науки, галузі знань 01 Освіта / Педагогіка

Актуальність теми дисертаційної роботи та її зв'язок із галузевими науковими програмами. Проблема підготовки майбутнього вчителя трудового навчання і технологій в останні десятиріччя постала з новою гостротою. Вона, як відомо, зумовлена переходом світового суспільства у нову стадію розвитку – інформаційно-технологічну. Як справедливо наголосив здобувач, таке суспільство вимагає від особистості здатності працювати на відстані, бути готовим декілька разів упродовж життя змінювати професію, володіти творчими здібностями на високому інтелектуальному рівні, швидко орієнтуватися в різних видах суспільно-виробничої діяльності. Ці обставини передбачають наявність якостей (активність, духовність, відповідальність, самодостатність й ін.) та компетентностей, необхідних для успішної самореалізації особистості в соціумі. Однією з таких предметних компетентностей є компетентність у галузі техніки та технологій, пов'язана з предметно-перетворювальною діяльністю, і формування якої здійснюється здебільшого на уроках трудового навчання і технологій. Така ситуація актуалізує проблему підготовки кваліфікованого і конкурентного вчителя трудового навчання, здатного, з-поміж іншого, до формування в учнів предметних компетентностей з технологічної освітньої галузі.

Актуальність дослідження підтверджується низкою виявлених суперечностей між: сучасними вимогами суспільства до змісту фахової підготовки вчителя трудового навчання та технологій і реальним станом його готовності до формування в учнів загальноосвітньої школи предметних компетентностей з технологічної освітньої галузі; рівнем розробки проблеми готовності майбутнього вчителя трудового навчання до формування в учнів загальноосвітньої школи предметних компетентностей з технологічної освітньої галузі науковцями та недостатньою розробкою цієї проблеми у педагогіці в контексті вимог Нової української школи; потенційними можливостями фахової підготовки майбутнього вчителя трудового навчання до формування в учнів загальноосвітньої школи предметних компетентностей з технологічної освітньої галузі та наявним науково-методичним забезпеченням її здійснення.

Відтак система фахової підготовки учителів трудового навчання і технологій у педагогічних закладах вищої освіти потребує кардинального оновлення змісту, форм, методів, прийомів і засобів навчання, а також перегляду

усталених підходів до організації освітнього процесу. Ураховуючи вищезазначене, констатуємо, що тема дисертаційної роботи С.О. Чернишова, поза сумнівом, є актуальною як для теорії і методики педагогічної освіти загалом, так і практики фахової підготовки учителів трудового навчання і технологій зокрема.

Дисертаційне дослідження виконане здобувачем у межах тематичного плану науково-дослідної роботи «Інноваційні технології в технологічній освіті» (державний реєстраційний номер № 0115U003307), що розробляється у ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет». Тему дисертаційної роботи ухвалено Вченою радою ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет» (протокол № 5 від 20.12.2018 р.). Тему дисертаційної роботи уточнено та перезатверджено на засіданні Вченої ради ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет» (протокол №2 від 19.10.2023 р.).

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Дисертаційна робота С.О. Чернишова передбачає визначення, теоретичне обґрунтування та експериментальну перевірку педагогічних умов підготовки майбутнього вчителя трудового навчання до формування в учнів загальноосвітньої школи предметних компетентностей з технологічної освітньої галузі в контексті вимог Нової української школи.

Поставленої мети автор роботи досяг шляхом розв'язання чітко визначених наукових завдань. Крім того, дисертантом опрацьовано та проаналізовано 263 наукових джерела, з яких 27 – іноземними мовами, у результаті чого сформульовано власне наукове бачення досліджуваної проблеми.

Щодо обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, то вони забезпечені застосуванням комплексу взаємодоповнювальних методів: теоретичних (аналіз, синтез, порівняння та узагальнення, класифікація і систематизація, абстрагування, теоретичне моделювання); емпіричних (опитування, педагогічна експертиза, діагностувальні методики, педагогічний експеримент, методи математичної статистики), адекватних предмету, меті та завданням дослідження, тривалістю дослідницької роботи, об'єктивним аналізом отриманих результатів.

Висновки адекватно відображають основний зміст дисертації та презентують результати успішної реалізації поставлених у дослідженні завдань і досягнення мети. Принагідно зазначимо, що проміжні та остаточні результати дослідження були опубліковані й апробовані впродовж 2021–2024 рр.

Найбільш суттєвими науковими результатами, отриманими в дисертаційному дослідженні, вважаємо: обґрунтування необхідності дослідження проблеми підготовки майбутніх учителів трудового навчання до формування в учнів предметних компетентностей з технологічної освітньої галузі в контексті вимог Нової української школи; розкриття сутності, структури та змісту

предметних компетентностей в технологічній освітній галузі; визначення й обґрунтування педагогічних умов підготовки майбутнього вчителя трудового навчання до формування в учнів предметних компетентностей з технологічної освітньої галузі, а також розроблення комплексу заходів з їх реалізації в освітньому процесі педагогічних закладів вищої освіти. Заслужують на увагу представлені в дослідженні навчально-методичні матеріали, які використовувалися на різних етапах експериментальної підготовки майбутніх учителів до організації трудового навчання та формування в учнів предметних компетентностей. Відтак підсумком тривалої пошукової діяльності С.О. Чернишова стало розроблення системи підготовки майбутніх учителів трудового навчання до формування в учнів закладу загальної середньої освіти предметних компетентностей з технологічної освітньої галузі в контексті вимог Нової української школи.

Нові факти, одержані здобувачем. Дисертаційна робота містить нові результати, які полягають у тому, що автором вперше:

1) обґрунтовано й експериментально перевірено педагогічні умови підготовки майбутнього вчителя трудового навчання та технологій до формування в учнів предметних компетентностей (необхідність стимулювання потреби майбутнього вчителя трудового навчання до саморозвитку в технологічній освітній галузі; удосконалення змісту професійно-орієнтованих дисциплін з урахуванням Державного стандарту загальної середньої освіти з технологічної освітньої галузі; розширення використання активних форм і методів професійного навчання при опануванні шляхів формування предметних компетентностей з технологічної освітньої галузі; поглиблення психолого-педагогічної та цифрової підготовки з орієнтацією на майбутню діяльність з поколіннями Z і α ; створення інформаційно-освітнього середовища ЗВО для забезпечення повсюдного доступу до освітніх компонентів на засадах візуально-цифрового підходу та технологій Web 3.0);

2) розкрито сутність і структуру феномена «підготовка майбутнього вчителя трудового навчання до формування в учнів предметних компетентностей з технологічної освітньої галузі», який містить мотиваційний, когнітивний, операційно-діяльнісний, особистісно-професійний компоненти;

3) розроблено критерії (мотиваційно-ціннісний, інформаційний (знаннєвий), практичний, оцінний) із відповідними показниками для визначення рівнів (високий, середній та низький) готовності майбутніх учителів до організації трудового навчання в закладі загальної середньої освіти та формування в учнів предметних компетентностей з технологічної освітньої галузі;

4) удосконалено змістові характеристики поняттєво-категоріального апарату дослідження, зокрема уточнено сутність таких понять, як «компе-

тентність», «предметна компетентність», «завдання», подана авторська інтерпретація ключової категорії дослідження «підготовка майбутнього вчителя трудового навчання до формування в учнів предметних компетентностей з технологічної освітньої галузі»;

5) набули подальшого розвитку теоретичні аспекти стосовно змісту та методики підготовки майбутнього вчителя трудового навчання до формування в учнів предметних компетентностей з технологічної освітньої галузі в контексті вимог Нової української школи.

Значення для науки і практики результатів, отриманих автором. Дисертаційна робота С.О. Чернишова містить нові, раніше не захищені наукові положення, а обґрунтовані результати у сукупності розв'язують актуальне наукове завдання. Результати дослідження впроваджено в освітній процес Державного вищого навчального закладу «Донбаський державний педагогічний університет», Кременецької обласної гуманітарно-педагогічної академії ім. Тараса Шевченка, Криворізького державного педагогічного університету, Українського державного університету імені Михайла Драгоманова, Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка, Університету Григорія Сковороди в Переяславі, Донецького обласного інституту післядипломної педагогічної освіти, про що засвідчують відповідні довідки.

Незаперечним є практичне значення дослідження, яке полягає в розробленні та впровадженні в освітній процес підготовки майбутнього вчителя трудового навчання та технологій навчально-методичного забезпечення, що сприяє ефективному формуванню в учнів предметних компетентностей з технологічної освітньої галузі, зокрема:

1) комплексу завдань на стимулювання студентів до саморозвитку;
2) пропозицій щодо модернізації змісту професійно-орієнтованих дисциплін з урахуванням Державного стандарту загальної середньої освіти з технологічної освітньої галузі;

3) змісту вибіркової навчальної дисципліни «Цифрові технології у роботі вчителя трудового навчання»;

4) методичних рекомендацій, по-перше, щодо збільшення ваги активних форм і методів професійного навчання при опануванні методами формування предметних компетентностей з технологічної освітньої галузі; по-друге, щодо поглиблення цифрової підготовки майбутнього вчителя трудового навчання та вивчення психолого-педагогічних особливостей учнів поколінь Z і α; по-третє, щодо створення інформаційно-освітнього середовища ЗВО для підготовки майбутнього вчителя до використання цифрового освітнього контенту в професійній діяльності.

Рекомендації щодо використання результатів і висновків дисертації.

Основні положення, результати і висновки дисертаційного дослідження можуть бути використані в процесі розроблення нових освітніх програм зі спеціальності 014.10 Середня освіта (Трудове навчання та технології), фахових методик, навчально-методичних посібників і рекомендацій, а також для оновлення змісту лекційних курсів і завдань педагогічної практики, обґрунтування нових методик їх викладання у педагогічних закладах вищої освіти та системі підвищення кваліфікації педагогічних працівників.

Оцінка змісту дисертації, її завершеності. Дисертаційне дослідження С.О. Чернишова має чітко продуману та науково обґрунтовану структуру, складається з анотацій, вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Побудова основних частин дисертації свідчить про логічність і завершеність викладу матеріалу. Обраний автором ракурс дослідження надає роботі новизни та наукової цінності. Кожен із розділів дисертації характеризується певним внеском у розв'язання проблеми професійно-педагогічної підготовки майбутніх учителів до організації трудового навчання та формування в учнів предметних компетентностей з технологічної освітньої галузі; викладення інформації супроводжується графічним матеріалом (рисунки, схеми, таблиці); висновки до кожного розділу узагальнюють результати, одержані на певному етапі дослідження. Загальний обсяг роботи складає 12,9 друкованих аркушів, із яких основного тексту – 8 друкованих аркушів.

Аналіз структури та змісту дисертації засвідчує, що дисертаційне дослідження є цілісним, характеризується чіткістю викладення матеріалу та логічною послідовністю розгортання й опису дослідження. Дослідження системно організоване: чітко визначені його об'єкт, предмет і мета, правильно сформульовані завдання, забезпечена відповідність завдань і висновків, які логічно впливають зі змісту основного тексту дисертації.

У *вступі* переконливо обґрунтовано актуальність проблеми та наведено аргументи на користь використаного методологічного апарату й необхідності проведення досліджень у визначеному науковому напрямі; розкрито наукову новизну і практичне значення одержаних результатів; надано інформацію щодо впровадження й апробації результатів дослідження.

У *першому розділі* – «Теоретичні основи підготовки майбутнього вчителя трудового навчання до формування в учнів предметних компетентностей з технологічної освітньої галузі» – дисертантом охарактеризовано стан дослідженості проблеми підготовки майбутнього вчителя трудового навчання та технологій до формування в учнів предметних компетентностей з технологічної освітньої галузі; окреслено сутність і зміст такої підготовки майбутнього вчителя трудового навчання та технологій; розглянуто тлумачення і приведено обґрунтоване авторське визначення ключового поняття дослідження «підготовка

майбутнього вчителя трудового навчання та технологій до формування в учнів предметних компетентностей з технологічної освітньої галузі відповідно до вимог Нової української школи» (с. 97–98); уточнено сутність поняття «предметна компетентність» й обґрунтовано нову дефініцію «предметна компетентність з технологічної освітньої галузі» (с. 94, 99).

Науково цінним вважаємо формулювання дисертантом умовиводів, які визначили засадничі ідеї розв'язання досліджуваної проблеми. Такими висновками стали аргументовані положення про те, що сучасна підготовка майбутнього вчителя трудового навчання і технологій в контексті нових вимог має відповідати викликам четвертої промислової революції, враховувати нові економічні потреби країни й особливості цифрового суспільства знань, а також забезпечувати здатність вчителя до розвитку в учнів ключових і формування предметних компетентностей з технологічної освітньої галузі (с. 72; с. 97).

У *другому розділі* – «Теоретичне обґрунтування педагогічних умов ефективної підготовки майбутнього вчителя трудового навчання до формування в учнів предметних компетентностей» – досліджено стан підготовки майбутнього вчителя трудового навчання до формування в учнів предметних компетентностей на практиці, визначено й обґрунтовано педагогічні умови такої підготовки, розкрито їх зміст і технології реалізації.

Науково цінним вважаємо розроблення обґрунтованої методики дослідницького пошуку (с. 100–115), використаної на констатувальному та підсумковому етапі педагогічного експерименту. Обґрунтовані педагогічні умови, як спеціально створені обставини, чинники дій та взаємодії суб'єктів педагогічного процесу, спрямовані на досягнення визначеного результату – підготовки майбутнього вчителя трудового навчання до формування в учнів предметних компетентностей, зокрема: 1) стимулювання потреби майбутнього вчителя трудового навчання до саморозвитку в технологічній освітній галузі; 2) удосконалення змісту професійної підготовки в частині професійно-орієнтованих дисциплін з урахуванням Державного стандарту загальної середньої освіти з технологічної освітньої галузі; 3) розширення використання активних форм і методів професійного навчання при опануванні шляхів формування в учнів предметних компетентностей з технологічної освітньої галузі; 4) поглиблення психолого-педагогічної та цифрової підготовки з орієнтацією на майбутню діяльність з поколіннями Z і α ; 5) створення інформаційно-освітнього середовища ЗВО для забезпечення повсюдного доступу до освітніх компонентів на засадах візуально-цифрового підходу та технологій Web 3.0. Ці педагогічні умови є достатніми й ефективними для функціонування педагогічної системи професійно-педагогічної підготовки майбутніх учителів трудового навчання і технологій.

Третій розділ дисертації – «Експериментальна перевірка визначених

педагогічних умов підготовки майбутнього вчителя трудового навчання до формування в учнів предметних компетентностей» – містить дидактично виважене й інноваційно ефективно навчально-методичне забезпечення реалізації визначених педагогічних умов підготовки майбутніх учителів трудового навчання до формування в учнів предметних компетентностей. Ці навчально-методичні матеріали було використано на формувальному етапі педагогічного експерименту. Крім того, апробовано експериментальну методику підготовки майбутніх учителів до організації трудового навчання учнів, здійснено порівняльний аналіз результатів експериментальної роботи.

Результати підсумкового етапу педагогічного експерименту засвідчили ефективність запропонованих автором педагогічних умов підготовки майбутнього вчителя трудового навчання до формування в учнів предметних компетентностей, що позначилося на зростанні кількості респондентів експериментальних груп із високим і достатнім рівнями сформованості досліджуваної інтегральної властивості. Одержані результати дослідження підтверджено за допомогою статистичного критерію λ (лямбда).

Загальні висновки відображують результати проведених досліджень і засвідчують виконання поставлених завдань. Робота містить 29 таблиць, 45 рисунків, які вдало ілюструють текстовий матеріал. Цікаві та корисні матеріали розміщені в додатках.

На підставі вищевикладеного вважаю, що дисертаційна робота Чернишова Сергія Олександровича «Підготовка майбутнього вчителя трудового навчання до формування в учнів предметних компетентностей з технологічної освітньої галузі», є логічно завершеною кваліфікаційною науковою працею, у якій отримано нові науково обґрунтовані результати, що у сукупності розв'язують проблему дослідження.

Повнота викладення наукових положень в опублікованих працях. Основний зміст і результати дисертаційного дослідження відображено в 18 публікаціях (12 – одноосібних), із них: 4 статті в наукових фахових виданнях України; 1 стаття в періодичному виданні зарубіжної країни; 1 розділ в колективній монографії; 1 методичні рекомендації; 11 публікацій апробаційного характеру, розміщені в матеріалах науково-практичних конференцій. Проаналізувавши їх зміст, констатуємо, що наукові положення та висновки дослідження у друкованих працях викладено достатньо різнобічно, а результати наукового пошуку пройшли належну апробацію.

Відсутність (наявність) порушень академічної доброчесності. У дисертаційній праці С.О. Чернишова «Підготовка майбутнього вчителя трудового навчання до формування в учнів предметних компетентностей з технологічної освітньої галузі» не виявлено порушень академічної доброчесності,

що підтверджується наданням достовірної інформації про результати власних досліджень, використані методи дослідження та вказані джерела інформації. Зокрема, дисертація містить посилання на джерела інформації за кожним випадком використання ідей, тверджень, відомостей, що відповідає нормам законодавства про авторське право і суміжні права.

Дискусійні положення та зауваження до змісту дисертації. Незважаючи на позитивну оцінку рецензованої роботи, слід наголосити на зауваженнях, що потребують від дисертанта відповідей і пояснень, та висловити побажання, які розкривають наше бачення підходів щодо ефективного розв'язання окремих завдань дослідження:

1. У підрозділі 1.1. дисертації подано позиції учених-педагогів минулого та сучасності, що розкривають феномен «підготовка майбутніх учителів» у теорії і практиці, характеризують історичні етапи його трансформації впродовж тривалого періоду (с. 38–44). На наш погляд, доцільно було б здійснити контент-аналіз науково-педагогічних джерел і порівняти різні підходи вчених до досліджуваної проблеми, зокрема професійної підготовки безпосередньо вчителів трудового навчання і технологій.

2. Дискусійним також вважаємо приділення значної уваги розкриттю концептуальних засад розвитку педагогічної освіти, характеристиці основних нормативно-правових документів, що регламентують функції, завдання та вимоги до професійної підготовки майбутніх учителів трудового навчання (с. 63–70), що надто переобтяжило текст дисертації.

3. У підрозділі 1.2 здобувач обґрунтував систему компетентностей, яку представив трьома групами типових завдань перетворювальної діяльності, пославшись на першоджерела (с. 94–95). На нашу думку, слід було б чіткіше схарактеризувати предметні компетентності з технологічної освітньої галузі, які представити відповідним переліком складових – знаннями, вміннями та здатностями.

4. Зважаючи на те, що визначення педагогічних умов підготовки майбутніх учителів трудового навчання до формування в учнів предметних компетентностей з технологічної освітньої галузі (підрозділ 2.2) є важливим результатом виконаного дисертаційного дослідження, вважаємо, що обґрунтованість авторських пропозицій потрібно було посилити, визначивши вагомість впливу кожної окремої умови на формування у студентів відповідної підготовленості та експериментально перевірити їх ефективність.

5. У підрозділі 3.2, присвяченому експериментальній перевірці ефективності педагогічних умов, слід було здійснити поглиблений якісний аналіз отриманих результатів, виявити закономірності, особливості та запропонувати технологію реалізації цих педагогічних умов.

Однак зауваження і побажання матеріалу не знижують достатньо високої загальної оцінки виконаного дослідження, відображають особисту позицію опонента і можуть слугувати лише предметом дискусії при обговоренні дисертаційної роботи.

Загальний висновок. Ураховуючи вище викладене, вважаємо, що дисертація Чернишова Сергія Олександровича є завершеною, самостійною, цілісною науковою працею, яка містить нові теоретично обґрунтовані й експериментально перевірені наукові результати, які збагачують теорію і практику вищої педагогічної освіти.

Дисертація «Підготовка майбутнього вчителя трудового навчання до формування в учнів предметних компетентностей з технологічної освітньої галузі» відповідає вимогам наказу Міністерства науки і освіти України Міністерства освіти і науки України за № 40 від 12.01.2017 р. «Про затвердження Вимог щодо оформлення дисертації» (із змінами, внесеними згідно з Наказом Міністерства освіти і науки за № 759 від 31.05.2019), а також пунктам 6-9 «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України за № 44 від 12.01.2022 р. (із змінами, внесеними згідно з Постановами КМУ за № 341 від 21.03.2022 р. та № 502 від 19.05.2023 р.), а її автор Чернишов Сергій Олександрович – заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії зі спеціальності 011 – Освітні, педагогічні науки галузі знань 01 Освіта / Педагогіка.

Офіційний опонент –

доктор педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри технологічної
та професійної освіти

Дрогобицького державного педагогічного
університету імені Івана Франка

Леонід ОРШАНСЬКИЙ

Підпис офіційного опонента Оршанського Л. В. засвідчую:

Проректор з наукової роботи

Дрогобицького державного педагогічного
університету імені Івана Франка,

доктор педагогічних наук, професор

Микола ПАНТЮК